

“iyi (hüsün)” ve “kötü (kubuh)” şeklindeki ahlâkî değer hükümlerinin hukuk ile ilişkisini, âlimlere göre, uzun uzadıya tahlil etmektedir.

Bunların yanı sıra eserin okuyucuya daha yararlı olmasını sağlaması amacıyla eleştirmize konu olabilecek bazı hususları belirtmeyi gerekli görüyoruz. Eserde, yer yer arkaik kelimeleri içeren ağır bir İngilizce kullanılmıştır. Esere kaynak teşkil eden İslâm âlimlerinin ifadelerinden çok, süslü İngilizce kelimelere yer vermeye özen gösterilmiştir. Bu durum, İslâmiyat çalışmalarının, özellikle ana dili İngilizce olmayan yeni nesil okuyucuları ve öğrencileri tarafından anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Kitabın ismi dahil, bütün içeriği “desert” terimi üzerine kurulmuştur. Fakat, bu terim hemen her sayfada tekrar edilmesine rağmen, tespit edebildiğimiz kadarıyla 39. sayfaya kadar ne İngilizce anlamı ne de parantez içerisinde Arapçası verilmiştir. Hâlbuki sözlük bağlamında “desert” pek çok anlama gelmektedir. Bu kelimenin ilk zikredildiği yerde tanımı ve parantez içerisinde Arapçası verilmeliydi. Herhâlde yazar, bir roman eseri gibi, kitabın okunmasını sağlamak amacıyla merak uyandırmak istemiştir. Aslında akademik eserlerin böyle bir meraka ihtiyaçları yoktur; çünkü onları ilgili âlimler baştan sona kadar okuyacaklar ya da en azından onların ilgili bölümlerini okumaya çalışacaklardır. Ülkemizde de hâlen mevcut olmayan İslâm literatürü üzerinde bu çeşit felsefe oryantasyonlu disiplinlerarası akademik çalışmaların yapılması gerekir. Bu nedenle Vasalou'nun bu eseri, bu tür çalışmalar için bir eğitim elkitabı görevini görebilir.

Niyazi Kahveci

Die Entstehung des Armenischen Patriarchats von Konstantinopel

[İstanbul'daki Ermeni Patrikliği'nin Oluşumu]

Markus Rahn

Hamburg: LIT, 2002. 245 sayfa.

2001 yılında Marburg Üniversitesi'nde doktora tezi olarak kabul edilen bu eser, Almanya'nın Göttingen şehrinde bulunan Georg-August-Üniversitesi'nde Doğu Hıristiyanlığı profesörü olarak çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Martin Tamcke editörlüğünde çıkan Doğu Kilise Tarihi çalışmaları serisinin 20. kitabı olarak basılmıştır. Markus Rahn eserinde Ermeni Kilisesi tarih yazımında 18. yüzyılın başından bu yana kabul edilmiş bir iddiayı son 50 yılda eleştiriye tabi tutan yeni literatürü sorgulamakta ve önceki iddianın tutarlı ve güvenilir

olduğunu kaynakların eşliğinde göstermeye çalışmaktadır. Bu yönüyle kitap bu bahse dair yazılmış eserler arasında önemli bir yeri haizdir.

Kitabın doğruluğunu savunduğu iddianın ne olduğunu özetlemeden önce, kitabın içeriğine bir göz atmanın gerekli olduğu kanaatindeyiz. Buna göre “Birinci Bölüm”de yazar sorunsalını ortaya koymakta ve bu sorunsalla dair çalışmaları serimlemektedir. “İkinci Bölüm” ise kaynaklara ayrılmıştır. İstanbul’daki Ermeni Patrikliği’nin 14. ve 16. yüzyıllardaki gelişimini anlatan bu bölüm, bu tarihsel gelişimin izini sürmemizde yardımcı olan kaynakları göz önüne sermektedir. Ermeni patriklerinin bir listesini veren yazar, bölümün ikinci alt başlığında İstanbul’da kaim Rum, Yahudi ve Katolik cemaatlerin 15. yüzyıldaki durumlarını anlatmaktadır. Üçüncü alt başlık ise Fatih Sultan Mehmed’in Bursa’da yaşadığı dönemleri ele almaktadır. Bu hususta yazar, çeşitli kaynakları (Tursun Bey, Kritoboulos, Doukas vb. gibi) incelediğini bize göstermektedir. Kitabın “Üçüncü Bölüm”ü ise, yazarın 15. yüzyıldaki tarihî koşulları incelediği, bu bağlamda Anadolu’daki Ermeni kiliselerini ve Fatih Sultan Mehmed’in gayrimüslim tebaaya karşı politikalarını ele aldığı bir bölümdür. Kitabın (ya da tezin) iddialı olduğu “Dördüncü Bölüm”de ise yazar bulduğu tarihsel malzemeyi ele almış ve bu değerlendirme sonucunda 18. yüzyıldan beri süregelen iddianın doğru olduğu sonucuna varmıştır. “Yeniden İnşa” adını verdiği (Rekonstruktion) “Beşinci Bölüm”ü, ekler başlığı altında “Altıncı Bölüm” izlemektedir.

Markus Rahn 1786 yılında 3 cilt hâlinde yayımlanan *Dünyanın Başlangıcından 1784 Yılına Kadar Ermeni Tarihi [Patmut’iwn hayoc’ i skzbanê akxarhi minč’ew c’am t[ear]n 1784]* adlı eserinde Mik’ayel Č’amč’ean’ın İstanbul’daki Ermeni Patrikliği’nin kuruluşuna dair aşağıya almış olduğumuz iddiasının doğru olup olmadığını ele almakta ve eser boyunca yapmış olduğu tarihî veri analizi sonucunda iddianın güvenilir olduğu sonucuna varmaktadır:

Sultan Mehmed daha önce Bursa’dayken Ermeniler’e ve mekânın ruhanî önderi Rahip Yovakim’e merhamet gösterdi. Bir gün patrik ile konuşurken, patrik: Tanrı’nın imparatorluğunu her şeyin ötesine çıkarmasını dilediğinde, Sultan ona: ‘İstanbul’u almak bana kismet olduğunda, seni Ermenilerin önde gelenleriyle birlikte oraya götüreceğim ve seni onların başı yapacağım’ sözünü vermişti. İstanbul’u aldıktan ve devletini orada tahkim etmesinin ardından, birkaç yıl sonra Bursa’ya vardığında sözünü tutarak Yovakim’i kimi Ermeni ailelerle birlikte Ermeni yılıyla 910 yılında [miladi 1461] İstanbul’a getirdi, bazılarını şehir merkezine bazılarını Galata’ya yerleştirdi. (...) Rahip Yovakim’i bir padişah fermanıyla patrik olarak isimlendirdi ve onu Yunanistan ve Anadolu’daki Ermeniler üzerinde hüküm sahibi kıldı. O günden bugüne değin İstanbul’da patrikler silsilesi görülmektedir. (s. 18-19)

Bu iddianın geçerliliğini test edebilmek için Rahn öncelikle Ç'amç'ean'ın eserindeki Ermeni patrikleri listesini ve diğer iddiaları o dönemin mütedavil başka tarihî kaynaklarla mukayese etmiştir. Mukayese sonucunda 15. yüzyılda Bursa ve İstanbul civarlarında bulunan Ermeni Kilisesi'nin üst kademesinden Yovakim isimli başka bir zata rastlanmadığını ve Ç'amç'ean'ın eserinde bahsedilen Yovakim'in o dönemlerdeki tek rahip Yovakim olduğu sonucuna varmıştır. Rahn, mukayesesi esnasında Latince ve Rumca kaynakları da kullanmıştır. Özellikle yazar, Fatih Sultan Mehmed'in diğer gayrimüslim cemaatlere tanıdığı hakları ele alarak Ermeni cemaatine verilen ve Ermeni Patrikliği'nin kurulması esnasında yaşanan olaylarla diğer cemaatlerin ve patrikliklerin oluşturulması esnasındaki paralellikleri sergilemeye çalışmıştır. Bunun ilk örneğini 94 ve 95. sayfalarda Galata'nın Katolik-Cenevizli sakinlerine verilen kapitülasyon belgesini kitabına alarak göstermektedir. Hammer'in eserinde 1. ciltte 675 ile 678. sayfalar arasında bulunan belgeyi Yunan harfleriyle dipnotlarda gösteren yazar, Hammer'in yapmış olduğu tercümeyle de eserine almıştır. Bu belgede, Galata'da mukim bulunan Cenevizlilerin yaşam, aile, mülk, ibadethane, ibadet, seyahat, ticaret ve sınırlı siyasî yönetimleri garanti altına alınmıştır. Bu bölümde Rum Patriği Gennadius'un göreve getirilmesini anlatırken Sphranzes'in *Chronica*'sından, Kritoboulos'un eserinden mukayeseli olarak yararlanan yazar, Moşeh Qapsali'nin başhaham seçilmesini ise torun-yeğen Eliyahu Qapsali'nin eserinden faydalanarak anlatmıştır. 1478 yılında yapılan nüfus sayımındaki verilere göre İstanbul'da o dönemde 65.000 kişinin yaşadığını, bunlardan on dört bin Rum, yedi bin Yahudi ve üç bin üç yüz Ermeni'nin bulunduğunu ifade etmiştir.

Fatih'in Bursa'daki ikametini ele alırken yazarın kaynakları daha da çeşitlendirdiğini ve Aşıkpaşaoğlu ve Tursun Bey gibi Osmanlı kaynaklarıyla birlikte, Angiolello'nun *Historia Turchesca* adlı eserine (bu eser 1300-1514 yılları arasında ele almaktadır), Bizans kronik yazarı Doukas'a, Lewenklaw'ın *Neuwe Chronica* adlı eserine yer verdiğini görüyoruz.

Tarihsel koşulları ele aldığı "Üçüncü Bölüm"e Ermeni diasporası ve farklı Ermeni kiliselerinin nasıl şekillendiğini anlatarak başlayan Rahn, bunu takip eden bölümde Anadolu ve İstanbul'da 1461'e kadar var olan Ermeni kiliselerini anlatmaktadır. İstanbul'da müstakil bir Ermeni patrikliği kurulmadan önce de Ermeni kiliselerinin var olduğunu gösteren yazar, İstanbul fethedilmeden birkaç yıl önce Bursa'ya yerleşen rahiplerin Ermeni Kilisesi'nin o dönemdeki en güçlü temsilcisi olduğunu iddia etmektedir (s. 136). Daha sonra Fatih'in siyasetinin temellerini inceleyen Rahn, onun nihaî amacının "Büyük İskender ve Sezar'ın imparatorluklarının sınırını aşan bir dünya imparatorluğu kurmak

olduğunu ve bu nedenle İstanbul'un dünyanın başkenti ve merkezi olması gerektiğine" inandığını söylemektedir (s. 137).

1950'li yılların ortalarından itibaren Ç'amç'ean'ın bu eserinde ileri sürülen görüşlerin mesnedinin iki hususta zayıf olduğu iddia edilmiştir: Birincisi, fetihten önce II. Mehmed'in Bursa'da bulunmuş olmasının uzak bir ihtimal olduğu, ikincisi ise çağdaş metinlerde Patrik teriminin bulunmaması ve İstanbul'un diğer Ermeni kiliselerinden daha etkin bir rolü olduğunun belgelenememesi. Rahn, Ermenice beş ve Latince iki kaynaktan İstanbul ve Bursa dolaylarında 1438-74 yılları arasında Yovakim / Ioachim / Ovakim isimli bir Ermeni ruhban sınıfı mensubunun yaşadığını belgeliyor. 380 kişilik piskopos listesinde (20. yüzyıla kadar süregelen) sadece tek bir Ovakim'in bulunduğu dikkate alındığında, değişik kaynaklardaki bu ismin aynı kişiyi işaret ettiği düşünülebilir. II. Mehmed'in Bursa'yı 1451'de tahta çıkıttan sonra iki kez ziyaret ettiği düşünüldüğünde, ilk karşı iddia da çürütülmüş olmaktadır. Markus Rahn, Ç'amç'ean'ın iddiasını diğer tarihî kaynaklarla mukayese ederek kontrol ediyor ve sonuçta İstanbul Ermeni Patrikliği'nin 1461 yılında kurulduğu tezini destekliyor. Bu kurumun diğer Ermeni Kiliseleri'nin otoritesini bir anda yıkamadığı, fakat İstanbul'daki kilisenin Osmanlı idaresine yakınlığından ötürü daha büyük avantaj kazanmış olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Yazar, tarihî kaynakların 18. yüzyılda Ç'amç'ean tarafından ortaya atılan iddiayı yalanlamadığı, bilakis doğruluğunu desteklediğini ifade ederek eserini sona erdiriyor.

Haşim Koç

Homo Juridicus: Hukukun Antropolojik İşlevi Üzerine Bir Deneme

Alain Supiot,

Çeviren: Bige Açımız Ünal

Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2008. 223 sayfa.

Hukuk ve siyaset felsefesinin güncel tartışmalarını ele alan bu eser, her biri üç bölümden müteşekkil iki kısımdan oluşuyor. "İnsan metafizik bir hayvandır" cümlesiyle başlayan, bir bölüm kadar önemli ve uzun "Öndeyiş"te yazar, kitabının teorik iddialarını özetleyen ve insanın anlam arayışıyla hukuku oluşturma tarzları arasındaki ilişkileri inceleyen bir sunum yapıyor. Kitabın bir anlamda özeti sayılabilecek şu cümleler bu sunumda yer alıyor: